

Činnost evropských NPM na poli prevence špatného zacházení s osobami s demencí

Veřejný ochránce práv, jako národní preventivní mechanismus (NPM), provádí od února 2013 návštěvy zařízení, kde se nachází osoby trpící syndromem demence (domovy pro seniory, domovy se zvláštním režimem, ubytovny a domy s pečovatelskou službou). V rámci těchto je věnována pozornost existenci a kvalitě poskytování ošetrovatelské péče, stravování, soukromí, užívání opatření omezující pohyb, respektu k autonomii vůle, aktivizaci. Ve snaze zjistit, zda i NPM jiných zemí provádí návštěvy zařízení, kde je poskytována péče osobám s demencí, na co se při tom zaměřují a s jakými problémy se potýkají, oslovil ochránce národní preventivní mechanismus Slovinska, Francie, Estonska, Švýcarska a Španělska a položil jim následující tři otázky:

- Provádíte návštěvy v zařízeních, které poskytují dlouhodobou péči osobám s demencí? Nebo jste již takové návštěvy provedli?
- Je-li odpověď na první otázku kladná, jaká jsou nejdůležitější témata, kterým se při návštěvách věnujete?
- Jaká práva jsou porušována / ohrožována nejčastěji?

Zaslané odpovědi byly následně zveřejněny v pravidelném newsletteru národních preventivních mechanismů. Odpovědi reflektují to, že ne všechny národní preventivní mechanismy jsou národními legislativami ustanoveny pro návštěvy zařízení, kde jsou osoby omezeny na svobodě v důsledku závislosti na poskytované péči; například francouzský NPM zatím sleduje pouze zařízení tzv. detence de facto. Svou důsledností a odborným zázemím patří v rámci systému OPCAT¹ patří český NPM k průkopníkům ochrany práv osob s demencí. Svým zaměřením a rozsahem šetření je nám nejbližší národní preventivní mechanismus Slovinska.

Slovinsko

NPM Slovinska provádí návštěvy zařízení sociálních služeb poskytujících péči osobám s demencí. Ročně učiní NPM kolem deseti takových návštěv. Návštěvy jsou realizovány na celé území Slovinska, bez ohledu na velikost zařízení, či jeho vlastnické struktury. Návštěv se účastní rovněž externí konzultant z oboru psychiatrie. Kolegové ze Slovinska se při svých návštěvách věnují celé řadě podmínek pro důstojný život osob s demencí v zařízení (velikost pokojů, existence signalizačních zařízení pro přivolání personálu, užívání speciálních bezpečnostních opatření, přítomnost personálu, aktivity klientů, pobyt na čerstvém vzduchu, možnost realizovat svou víru, možnost podávat stížnosti apod.). NPM se setkal se zařízením, kde měli klienti možnost starat se o domácí králíky, či využívat kapli k bohoslužbám, což lze jistě hodnotit jako dobrou praxi a příspěví k sociálnímu začleňování osob s demencí. Pokud jde o dohled nad poskytovanou péčí, je zejména zjišťováno, zda mají osoby přístup k praktickému lékaři, či psychiatrovi. Rovněž procedura přijetí osoby do zařízení (zejména respektování autonomie vůle osoby) neuniká pozornosti slovinského NPM.

Pochybení, která slovinský NPM nalézají: Jedná se zejména o omezování osob v pohybu na lůžku během noci, absenci záznamů o tomto omezení, nedostatek personálu na noční směně, či absenci schránek na stížnosti, kde by klienti mohli anonymně projevit svůj nesouhlas s podmínkami v zařízení.

---

¹ OPCAT, neboli Opční protokol k úmluvě proti mučení, dosud ratifikovalo 72 zemí, které se v něm zavázaly ustavit NPM.

Francie

Francouzský NPM nedisponuje oprávněním k návštěvám zařízení, kde jsou lidé omezeni na svobodě v důsledku závislosti na poskytované péči. Nenavštěvuje proto zařízení sociálních služeb, kde se nachází osoby s demencí, ale provádí návštěvy psychiatrických nemocnic, kam jsou osoby umístěny nedobrovolně, na základě rozhodnutí státní moci (obdoba ústavního ochranného léčení). V těchto zařízeních NPM obecně dohlíží na dodržování práv umístěných osob a usiluje o prevenci špatného zacházení. Pan Delarue se obrátil na vládu s návrhem na změnu zákona, kterým je NPM zřizován, s cílem rozšířit jeho působnost tak, aby mohl kontrolovat také zařízení, kde jsou proti své vůli umístěni senioři (například v důsledku onemocnění demencí).

Estonsko

Kolegové z NPM Estonska provádí návštěvy zařízení pro osoby s demencí od roku 2007. V roce 2013 navštívili 12 zařízení (sanatoria, ústavy péče, speciální ústavy péče). NPM se zaměřuje zejména na zajištění důstojné péče, což zahrnuje zjišťování skutečností, jak je s osobami zacházeno, jaké kvality je podávaná strava, zda jsou osoby informovány o svých právech, jakým způsobem je zajištěno jejich soukromí apod. Pozornost je věnována rovněž tomu, zda nedochází k omezování volného pohybu zamykáním na pokoji, podáváním tlumící medikace, či jinými prostředky. Pod kontrolou NPM je rovněž přístup osob ke zdravotní péči – zabývá se otázkami, jak rychle osoba obdrží lékařskou pomoc od chvíle, kdy se objeví první příznaky porušení zdraví, stejně tak se věnuje tomu, zda mají klienti přístup k signalizační technice, kterou by si pomoc mohli sami přivolat, a zda jsou s fungováním této techniky seznámeni.

NPM se při návštěvách často setkává s jevem, kdy jsou pokoje opatřeny zámek, který lze odemknout pouze z vnější strany. Tuto skutečnost kritizuje, neboť zde hrozí značné riziko uzamykání na pokoji a bránění ve volném pohybu. Dále NPM naráží na nelegální používání omezovacích prostředků, absenci souhlasu s poskytováním péče či s absencí signalizačních zařízení pro přivolání pomoci.

Švýcarsko

Švýcarský NPM neprovádí návštěvy zařízení, kde se nachází osoby stížené syndromem demence, avšak v tomto roce NPM plánuje uskutečnit dvě terénní šetření s cílem zmapovat situaci na dosud „neoraném poli“ a získat v této oblasti potřebné informace a *know how*. Švýcarští kolegové dále uvedli, že je v této oblasti již činných více subjektů a musí se tedy zvážit, zda může mít zapojení NPM přidanou hodnotu.

Španělsko

Ve Španělsku započaly návštěvy psychiatrických nemocnic a zařízení sociálních služeb pro osoby s demencí a osoby s mentálním postižením v roce 2012. Celkem byly provedeny tři návštěvy, avšak toto číslo plánuje NPM do příštích let navýšit. Návštěvy provádí dva členové NPM (právníci) a dále dva až tři externí spolupracovníci (psychiatr, praktický lékař, či psycholog). Členové NPM se věnují otázkám autonomie vůle osob, dobrovolnosti pobytu v zařízení, dodržení povinného přivolení soudu, pokud osoba není schopna samostatně souhlas poskytnout apod. Externí spolupracovníci se věnují odborným otázkám, jako je medikace, léčba, užívání prostředků omezujících pohyb, kvalitativním a kvantitativním požadavkům na personál apod. Optikou práva i medicíny je dále zjišťováno, jaké jsou

v zařízeních životní podmínky, volnočasové aktivity, účast rodinných příslušníků na aktivitách, vycházky, stížnostní mechanismy a další.

Nejzávažnější pochybení, s nimiž se pracovníci NPM setkali, jsou zejména nedostatečné rehabilitační aktivity a léčba, dále není vždy zcela respektován požadavek na obdržení souhlasu soudu s umístěním osoby do zařízení v situaci, kdy není schopna sama souhlas vyslovit. Problematickou oblastí je užívání opatření omezujících pohyb. Vzhledem k tomu, že užívání omezujících prostředků není právně upraveno, je omezení pohybu osob založeno pouze na volné úvaze lékaře. NPM považuje svévolné užívání omezujících prostředků za vysoce problematické, přestože konkrétní pochybení zjištěno nebylo.

Mgr. Pavel Doubek, březen 2014